

Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej
NUMER 8/2015

PIOTR PLICHTA

Instytut Medycyny Pracy w Łodzi

O czym marzą uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną?

ABSTRACT: Piotr Plichta, *Dreams of pupils with intellectual disability* [O czym marzą uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną?]. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, nr 8, Poznań 2015. Pp. 35–42. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2902-5. ISSN 2300-391X.

The article presents results of thematic analysis of interviews with students with mild and moderate intellectual disability. The sample was consisted of 62 young people attending 48 special schools in Łódź voivodship (12–16 years old). Thematic analysis identified the following categories of dreams: escape dreams, professional/career dreams, material dreams, idealistic/universal dreams, “celebrity” dreams, dreams „right here and now,” lack of dreams (difficulties with identification included) and compound of the aforementioned dream categories. The data show that the most prevalent category of dreams were those related to future work, job, professional career. It proves importance of vocational rehabilitation provided for people with intellectual disability.

KEY WORDS: dreams, intellectual disability, special school.

Prawdziwe szczęście daje jedynie marzenie o przyszłym szczęściu.

Blaise Pascal

Czasem nierealne marzenie może stać się realnym koszmarem.

Karol Boromeusz

Wprowadzenie i założenia badawcze

Prezentowana praca ma charakter doniesienia z badań, z części poświęconej marzeniom osób z niepełnosprawnością intelektualną – wątkowi w niewielkim stopniu dotąd analizowanemu na gruncie pedagogiki specjalnej. Rozważania na temat marzeń można umiejscowić w nurcie myślenia potocznego, jak również naukowej refleksji dotyczącej pragnień jednostki i ich roli w życiu, np. w kierowaniu własnym postępowaniem czy znaczeniu dla jakości życia. Najczęściej jednak o marzeniach wypowiadają się poeci, pisarze lub filozofowie.

Marzenia mogą mieć charakter diagnostyczny, ponieważ w zwerbalizowanych pragnieniach można dostrzec odniesienia do świata wartości (np. co uważa się za naprawdę ważne), sensu, motywów postępowania, celów, które chcemy osiągnąć lub które mogą być w danej sytuacji nieosiągalne. Marzenia mogą być wyrazem tego, czego w życiu brakuje, mogą zarówno motywować, jak i być na tyle nierealistyczne, że nie będą pobudzać do działania. Z punktu widzenia pracy wychowawczej ważne jest, by mieć rozeznanie w pragnieniach i marzeniach podopiecznych, ponieważ mogą one przejawiać się w różnych obszarach życia, np. w gotowości do uczenia się lub podejmowania wyzwań. Ich posiadanie bądź brak może być również wyrazem pewnej filozofii życiowej oraz stosunku do świata i miejsca jakie się w nim zajmuje. Grupy marginalizowane, a wśród nich osoby z niepełnosprawnością intelektualną, mają mniejsze szanse na realizację swoich marzeń. Pierwszym krokiem w tym kierunku powinno być zatem ich rozpoznanie.

Materiał badawczy stanowiły wypowiedzi z wywiadów, w których wzięło udział 62 uczniów z lekką i umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną z 24 szkół podstawowych i 24 gimnazjów z województwa łódzkiego (losowa próba szkół). W próbie znalazło się 45 chłopców i 17 dziewcząt od klasy IV szkoły podstawowej wzwyż (11–16 lat). Wywiady stanowiły część badania zrealizowanego w okresie od maja do czerwca 2015 r. przez zespół Krajowego Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy w Instytucie Medycyny Pracy w Łodzi, pod kierunkiem Jacka Pyżalskiego, na zlecenie

Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, pt. „Potrzeby i satysfakcja z wybranych usług skierowanych do rodzin z dziećmi z orzeczoną niepełnosprawnością w wieku 8–16 lat”. Oprócz analizowanej kwestii (marzeń respondentów) wywiad dotyczył oceny szkoły, do której uczęszczali badani uczniowie, oczekiwań i obszarów potencjalnej zmiany w tym zakresie, oceny jakości relacji koleżeńskich, w tym nieprzyjemnych sytuacji, np. doświadczania przemocy rówieśniczej, odczuwanych trudności, oceny otrzymywanego wsparcia, osób pomagających w trudnych sytuacjach, spędzania wolnego czasu, posiadania przyjaciół, zakresu i oceny satysfakcji z wykorzystywania nowych mediów (komputera, Internetu). Poznawanie perspektywy uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w instytucjonalnie podejmowanych analizach nie jest powszechnie stosowane, więc w pewnym zakresie mieli oni w tych badaniach możliwość wypowiedzania się własnym głosem w sprawach ich dotyczących.

W analizie wypowiedzi wykorzystano podejście eklektyczne, oparte na metodologii mieszanej, ilościowo-jakościowej (*mix method research, multimethodology*). Wypowiedzi badanych uczniów zostały poddane analizie tematycznej (*tematic analysis*), a następnie – jako dane jakościowe – ograniczonej kwantyfikacji. Wymiar ilościowy analizy ma tylko charakter orientacyjny i uzupełniający. Główny nacisk został położony na wyodrębnienie wątków tematycznych w zakresie posiadanych marzeń, pojawiających się w wypowiedziach uczniów. Jest to zarazem główny cel prezentowanego badania. Wyboru kryteriów analizy wypowiedzi dokonano *ex post* (po przeanalizowaniu zebranego materiału), co pozwoliło na uwzględnienie perspektywy badanych uczniów, a nie jedynie dopasowanie ich do przyjętych z góry założeń.

W przytaczanych wypowiedziach w indywidualnych kodach umieszczony jest tylko numer wywiadu, typ szkoły (podstawowa/gimnazjum: SP/G) i płeć badanego ucznia (chłopiec/dziewczynka: C/D) np. kod (D1, G, C) oznacza wywiad numer jeden z uczniem gimnazjum, chłopcem.

Marzenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną – wyniki analizy tematycznej

Analiza tematyczna odpowiedzi uczniów na pytanie: „Jeśli możesz, to powiedz nam, jakie masz największe marzenie?” pozwoliła na zidentyfikowanie następujących, głównych wątków: brak marzeń (lub trudności ze sformułowaniem), marzenia o charakterze ucieczkowym (porzucenia miejsca, rodziny, sposobu życia), marzenia o charakterze zawodowym i związane z karierą oraz dotyczące posiadania (materialne). Zidentyfikowano również wątki rzadziej reprezentowane, takie jak: marzenia o wydziwisku dobra ogólnoludzkiego (idealistyczne), dotyczące chęci poznania kogoś znanego, drobne marzenia „tu i teraz” oraz będące mieszkanką wymienionych kategorii. Pojawią się one kolejno według częstości występowania w wypowiedziach uczniów.

1. Marzenia związane z pracą, karierą zawodową, artystyczną to najliczniej reprezentowana kategoria (co drugi uczeń podawał przykłady tego rodzaju marzeń – 28 na 62). Przykłady te różnią się m.in. stopniem realizmu:

Moim największym marzeniem jest to, że po skończeniu szkoły chciałbym poszukać jakiejś pracy. Jakiś dobry zawód znaleźć, np. takiego pomocnika, co pomaga w kuchni albo jak być kucharzem. Zawód kucharza by mi odpowiadał. Tata twierdzi, że zawód policjanta jest dla mnie za trudny (D1, G, C).

Najbardziej chciałabym być kelnerką (D47, SP, D).

W przyszłości chciałbym być stolarzem. Meble bym robił, np. huśtawki (D66, SP, C).

Żeby zostać policjantem (D10, G, C).

Chcę być organistą (D20, G, C).

Największym moim marzeniem jest zrobienie prawa jazdy na samochód. Chciałbym być handlowcem i handlować. Chciałbym mieć własną firmę i chciałbym sprzedawać. Chciałbym mieć własną ubojnię czy rzeźnię i gdzieś to mięso sprzedawać (D67, G, C).

Niektóre wypowiedzi dotyczące przyszłej pracy wyrażają chęć pomagania, opiekowania się innymi, np.:

Chcę zostać księdzem. Czuję takie powołanie, bo wtedy można pomagać ludziom (D29, G, C).

Bardzo chciałabym zostać opiekunką małych dzieci. Chciałabym opiekować się małymi pieskami i kotkami. Np. mogłabym pracować w schronisku dla zwierząt. Chciałabym, żeby moje życie dobrze się potoczyło (D61, G, D).

W innych wypowiedziach zawarty jest również motyw kariery artystycznej lub sportowej:

Moim marzeniem jest zajmowaniem się muzyką. Chciałbym pisać teksty i założyć swój zespół. Chciałbym występować na scenie, w telewizji (D62, G, C).

Moim największym marzeniem jest to, żeby zostać piłkarzem (D27, SP, C).

W pojedynczych wypowiedziach pojawiają się też marzenia związane ze sposobem spędzania wolnego czasu, zgodnie z własnymi zainteresowaniami, np.:

Chciałbym być wędkarzem (D17, G, C).

2. Kategoria „brak marzeń” – jeden na dziesięciu uczniów podaje, że nie ma marzeń (6 uczniów) albo nie wie (nie potrafi sprecyzować), jakie są jego/jej marzenia (3 uczniów), np.:

Jeszcze nie mam największego marzenia (D3, G, C).

Na razie to nie mam jakiegoś największego marzenia (D22, G, C).

Nie wiem (D50, SP, D).

Nie wiem. Dużo tego (D9, G, D).

W jednej wypowiedzi widoczne jest rozczarowanie i porzucenie niespełnionego z powodu niepełnosprawności marzenia:

Jeszcze nie wiem, nie zastanawiałem się nad tym. Moim niespełnionym marzeniem jest to żeby zostać stolarzem, ale przez wadę wzroku nie mogę (D7, G, C).

Inna z odpowiedzi w tej kategorii dotyczyła „programowego” nieposiadania marzeń:

Ja ogólnie to nie lubię marzyć, bo jeśli nie marzysz, to nie jest Ci żal. Jeśli później przyjdzie na to czas, to w końcu się to spełni (D51, SP, C).

Zwraca tu uwagę swoista pesymistyczna dojrzałość.

3. Marzenia związane z posiadaniem (materialne), które mają zarówno ograniczony, jak i szeroki charakter, np.:

Moim największym marzeniem jest mieć nowy plecak albo dostać loda (D32, G, D).

Moim marzeniem jest dostać gry komputerowe o samochodach (D33, G, C).

Chciałbym być bogaty (D19, G, C).

Wydaje się, że marzeń o charakterze materialnym jest stosunkowo mało wśród badanych uczniów (8 wypowiedzi), biorąc pod uwagę dość powszechny dziś konsumpcjonizm i komercjalizację dzieciństwa.

4. Marzenia o charakterze „ucieczkowym” (3 wypowiedzi), które najczęściej dotyczą jakiejś trudnej sytuacji rodzinnej, rówieśniczej lub osobistej.

Moje marzenie? Wyprowadzić się gdzieś najdalej od niektórych osób. Od niektórych koleżanek i kolegów tutaj ze szkoły, no i od mojej rodziny, np. od rodziców i brata. To moje i mojej cioci marzenie, żeby wyprowadzić się gdzieś do (X) i odpocząć od nich (D25, G, D).

Uwolnić się od mamy oraz rodziny, której nie lubię, aby mój brat Mateusz nie przychodził do mnie tak często. Inne to żeby wyjść stąd, mieć swoją rodzinę, dom, pracę i spokój jak normalny człowiek, a nie czuję się, jak ktoś z domu dziecka albo z ośrodka dla osób psychicznie chorych, albo szkoły specjalnej, gdzie mówią, że on jest nienormalny (D31, G, C).

Żeby jak będę dorosła to gdzieś daleko wyjechać. Choćby na jeden dzień. Do Nowego Jorku albo do Londynu. Tam jest ładnie, dużo się w nich dzieje (D36, SP, D).

5. Marzenia, których treścią jest podróżowanie, wyjazdy, zmiana otoczenia, gdzie niekiedy pojawia się też motyw „ucieczkowy” (3 wypowiedzi):

Chciałbym wyjechać na miesiąc nad nasze polskie morze. Nie wiem konkretnie gdzie. Trochę bym poleniuchował (D42, SP, C).

Luźnię wyjeżdżać na wakacje, coś zwiedzić (D35, G, C).

Zdaniem niektórych respondentów wyjazd to możliwość intensywniejszego doświadczania, przeżycia przygody, ryzyka, wreszcie okazja do autoprezentacji:

Największym marzeniem jest wyjechać do Hiszpanii albo do Anglii i zwiedzić te kraje. Zrobić zdjęcia na pamiątkę i na Facebooka wrzucić. Jakąś przygodę przeżyć, bo lubię ryzyko. Marzy mi się też skok na bungee (D12, G, C).

6. Marzenia „tu i teraz” (3 osoby), które mają bardzo konkretny, ograniczony charakter i koncentrujące się bardziej na codzienności niż przyszłej (odległej) perspektywie:

Moim największym marzeniem jest zdać do trzeciej klasy gimnazjum, to jest moje największe marzenie (D30, G, D).

Chciałbym sam ściany pomalować na kolor zielony i umieć skorzystać z Facebooka, żeby móc komunikować się z ludźmi (D54, SP, C).

Kwestia marzeń związanych z wykorzystywaniem nowych mediów pojawia się również w innych kontekstach, np.:

Moim największym marzeniem jest zagrać w grę, taką gdzie można łapać łobuzów. To jest gra, gdzie się jedzie radiowozem, gonisz łobuza i kiedy go dogonisz, to wysiadasz i go zabijasz albo zakuwasz w kajdanki. Bardzo lubię policję (D37, SP, C).

7. Marzenia dotyczące spotkania z osobami znanymi z mediów (2 wypowiedzi):

Mam marzenie. Chciałabym wyjechać i spotkać się z Beckhamem (D11, G, D).

Moim największym marzeniem jest poznać Tomasza Adamka (D13, G, C).

8. Marzenia odnoszące się do dobra ogólnoludzkiego, idealistyczne (2 wypowiedzi):

Jeżeli mam marzenie, to chyba żeby ten świat był lepszy (D6, G, C).

W marzeniach mogą się również łączyć wątki na pozór sprzeczne: ogólnoludzkie i bardzo osobiste, związane z potrzebą wsparcia innych osób:

Żeby wszyscy żyli, mogli mi pomagać i być ze sobą (D39, SP, C).

9. Marzenia (3 wypowiedzi) będące mieszanką wcześniejszych kategorii, w których pewne wątki nakładają się na siebie, np.:

Moim marzeniem jest zrobienie prawa jazdy. Chciałbym także kupić sobie kiedyś samochód. Chciałbym też kupić sobie mieszkanie na (X), najlepiej trzypokojowe. Chciałbym zostać maszynistą metra warszawskiego. Chciałbym zostać redaktorem radia (X). Robiłbym wywiady z mikrofonem i pomagał (D53, SP, C).

Zakończenie

Marzenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną mają zróżnicowany charakter. W dużej części cechują się znacznym stopniem realizmu – życiowego rozsądku. Wyniki pokazują, że największe znaczenie dla badanych uczniów ma wizja przyszłości związana z pracą zawodową jako źródłem satysfakcji życiowej. Znaczenie rehabilitacyjnej wartości pracy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną jest szeroko opisywane w pedagogice specjalnej, a takie wyniki potwierdzają również wartość działań w obszarze rehabilitacji zawodowej. Ograniczony charakter badań, np. w zakresie eksplorowanych zmiennych, nie pozwala jednak na wyciąganie daleko idących wniosków. By stało się to możliwe, niezbędne jest pogłębienie i poszerzenie spektrum podejmowanych problemów, zmiennych i umocowanie teoretyczne. Wartością prezentowanej analizy jest zaś to, że w kolejnych badaniach będzie można zweryfikować trafność wyodrębnionych kategorii marzeń uczniów z niepełnosprawnością intelektualną i uczynić je dla nich punktem odniesienia.